

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету
психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Лях Тетяни Леонідівни
на дисертаційну роботу Кузьміної Марії Олегівни на тему:
«Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної
роботи у закладі вищої освіти», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231
Соціальна робота.**

Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами. У сучасних умовах до системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників суспільство ставить нові, підвищені вимоги. Це зумовлено зростанням ролі професійної соціальної діяльності у реалізації соціальної політики держави в умовах воєнного часу; розширенням сфер, напрямів і функцій діяльності соціальних працівників, упровадженням інноваційних підходів до соціальної роботи з різними групами клієнтів. Одним із важливих напрямів вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти є здійснення цього процесу на основі компетентнісного підходу.

Фахівець соціальної сфери повинен володіти певними компетентностями, що висуваються до професії, оскільки його діяльність спрямована на соціальний захист особи як вищої цінності, на підтримку і зміцнення її морального, психічного і фізичного здоров'я, різнобічного розвитку.

Професійна компетентність у соціальній роботі є важливим індикатором як підготовки працівників, так і можливості подолати нові виклики. Вони не лише забезпечують вищу ефективність виконання професійних обов'язків, але й стимулюють розвиток цінностей, які позитивно впливають на кожну особу й суспільство загалом.

Відіграючи вирішальну роль у підготовці фахівців з соціальної роботи, заклади вищої освіти є ключовими учасниками реалізації соціально-професійної стратегії держави. Перед вищою школою стоїть завдання підготовки висококваліфікованого, компетентного фахівця соціальної сфери, котрий у

нових економічних умовах спроможний виконувати складні професійні завдання.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Кузьміної Марії Олегівни підтверджується також й тим, що вона виконана в межах науково-дослідних тем 07918 «Управління соціальними процесами як наукова галузь та система в умовах інтеграції України у Європейське співтовариство», 07911 «Регіональні особливості соціально-управлінських практик в системі менеджменту соціальної роботи» кафедри «Соціальна робота та психологія» Національного університету «Запорізька політехніка», №0123U103000 «Публічно-управлінські механізми розвитку соціальної держави» кафедри «Філософія, публічне управління та соціальна робота» Запорізького національного університету.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз наукового апарату дисертації дає підстави стверджувати, що авторкою логічно обґрунтовано і визначено об'єкт, предмет, мету дослідження. Використані методи дослідження, теоретико-методологічна база роботи свідчать про обізнаність здобувачки з новими науковими досягненнями у сфері формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Дослідження базується на практичному матеріалі. Дисертація містить теоретичний аналіз, емпіричну діагностику, а також методи статистичного оброблення даних. Розроблено та апробовано програму формування професійної компетентності випускника закладу вищої освіти на прикладі спеціальності 231 Соціальна робота в закладі вищої освіти Національного університету «Запорізька політехніка». Опитано шляхом анкетування 545 студентів віком 18 – 30 років спеціальності 231 Соціальна робота, які навчаються на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях, із яких: 155 студентів Національного університету Запорізька політехніка, 220 студентів Запорізького національного університету, 45 студентів Класичного приватного університету (КПУ), 45 студентів КЗ вищої освіти «Хортицька національна навчально реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 80 студентів Бердянського державного педагогічного університету.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків наукового дослідження зумовлені використанням низки загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема методу причинно-наслідкових зв'язків, аналізу та синтезу, структурованого спостереження, структурно-функціонального аналізу, системного аналізу, порівняльного аналізу, дедукції та індукції, наукового узагальнення, діагностичного дослідження, опитування, статистичного та математичного аналізу даних, кореляції.

Результати проведеного Кузьміною Марією Олегівною дослідження уможливили отримання нових уявлень про професійні компетентності соціальних працівників. Це дало їй можливість розробити структурно-функціональну модель професійної компетентності соціального працівника та запропонувати авторське визначення поняття «професійна компетентність майбутнього соціального працівника», виходячи з її сутнісних характеристик: сукупність умінь, знань та спеціальних навичок, котрими повинен володіти майбутній соціальний працівник для успішного виконання соціальних завдань та функцій у роботі з клієнтами, а також здатність майбутнього випускника до чіткого розуміння соціальних процесів, проблем та викликів, з якими стикаються клієнти й вміння взаємодіяти з ними та надавати ефективну підтримку. Розроблена модель базується на взаємозв'язку «знань», «навичок» та «спеціальних умінь», потрібних для ефективного виконання професійних завдань.

Логічно розширює теоретичний дискурс проблем аналіз зарубіжного досвіду формування професійної компетентності соціальних працівників в освітніх закладах, на підставі якого Кузьміна Марія Олегівна акцентує увагу на відмінностях процесу розвитку професійної компетентності соціальних працівників у вітчизняній та зарубіжній освіті. Вона зазначає, що у зарубіжних моделях акцент робиться на теоретичному аспекті розвитку компетентності, а у вітчизняних – більшою мірою на практичному. Аналіз зарубіжних підходів до підготовки соціальних працівників дав змогу здобувачці виокремити різновиди професійних компетентностей та виділити ключові принципи, на яких ґрунтується підготовка соціальних працівників. Класифікація компетентностей

підкреслює їхню багатогранність та комплексність, включно з інтелектуальними, професійно-технічними, соціально емоційними та ціннісно орієнтаційними аспектами.

Заслуговує на увагу розроблена Кузьміною Марією Олегівною методика дослідження професійної компетентності майбутнього соціального працівника та покрокова модель формування професійної компетентності майбутніх випускників спеціальності 231 Соціальна робота. Використання покрокової моделі дає змогу сформувати у студентів знання і навички, а також розвинути інтегровані, загальні і фахові компетенції.

У процесі систематизації критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх випускників спеціальності 231 Соціальна робота Кузьміна Марія Олегівна наголошує, що завдяки критеріям оцінювання професійної компетентності майбутніх випускників є можливість для вираження найвищого рівня її розвитку. Також здобувачка стверджує, що між критеріями та показниками існує певний взаємозв'язок: за допомогою показників вимірювання є змога відображення рівня розвиненості критеріїв через фіксацію їх у числовому вираженні. Рівень сформованості професійної компетентності авторка розглядає як ступінь прояву та практичного застосування конкретного критерія чи показника. Виходячи з цього, здобувачка робить логічний висновок, що саме показники, критерії та рівні виступають своєрідними індикаторами, які покладено в основу процесу встановлення та оцінки результатів формування професійної компетентності майбутніх випускників.

Безсумнівно, центральним питанням дослідження і вагомою умовою в системі підготовки спеціалістів з соціальної роботи є розробка здобувачкою і впровадження нового додаткового курсу для майбутніх спеціалістів сфери соціальної роботи «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи», під час вивчення якого студенти знайомляться з ключовими аспектами своєї майбутньої професії. Визначено мету, завдання курсу та знання, якими повинні оволодіти майбутні випускники після вивчення цього курсу.

Свої наукові пошуки здобувачка зосереджує навколо комплексного підходу, обґрунтовуючи його роль у розвитку професійної компетентності в освітньому процесі, наголошуючи, що комплексний підхід допомагає студентам поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що робить їх більш готовими до реальних ситуацій у професійній діяльності. Вона доводить, що використання активних методів навчання сприяє активному залученню студентів до процесу навчання та розвитку їхніх професійних навичок, розвиток критичного мислення допомагає студентам аналізувати й оцінювати інформацію, а практичне застосування навичок надає перевагу студентам використовувати професійні навички в реальних ситуаціях, що підвищує впевненість та готовність до професійної діяльності.

У ході експериментальної перевірки організаційних умов формування професійної компетентності майбутніх випускників проведено оцінку стану сформованості професійної компетентності у майбутніх випускників спеціальності 231 Соціальна робота. З метою визначення показників сформованості компетентностей проведена оцінка наявності відповідних елементів. Здобувачка наводить результати дослідження мотивації в структурі мотиваційно-ціннісного компонента ПК, результати дослідження ціннісних показників у структурі мотиваційно-ціннісного компонента ПК, результати дослідження когнітивної підструктури когнітивно-діяльнісного компонента ПК і результати дослідження діяльнісної підструктури когнітивно-діяльнісного компонента ПК. За результатами дослідження встановлені рівні сформованості компетентностей опитаних студентів.

Кузьміна Марія Олегівна обґрунтувала доцільність впровадження методики «Формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника», провела порівняльний аналіз результатів формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника та оцінила ефективність запропонованих заходів.

Висновки до розділів і загальні висновки чітко сформульовані, відображають основний зміст дисертаційної роботи, співвідносяться із

поставленими у дисертації завданнями і узагальнюють найбільш значущі наукові результати.

Наукова новизна одержаних результатів. На особливу увагу заслуговують основні аспекти наукової новизни.

Здобувачка вперше запропонувала авторське визначення поняття «професійна компетентність майбутнього соціального працівника» та розробила інтегровану модель професійної компетентності соціального працівника, що об'єднує уміння, знання та спеціальні навички для розв'язування комплексних проблем у сфері соціальної роботи із застосуванням інноваційної методології наукової та науково-педагогічної діяльності.

Із метою удосконалення інструментарію оцінювання фахівців соціальної роботи авторка запропонувала критеріально-рівневий інструментарій оцінювання результатів формування компетентностей, що охоплює інтелектуальні, професійно-технічні, соціально-емоційні, ціннісно-орієнтаційні, а також додаткові аспекти, які сприяють ефективності в соціальній сфері; розробила покрокову модель формування професійної компетентності соціального працівника та виділено блоки формування професійної компетентності майбутніх випускників спеціальності 231 Соціальна робота.

У дослідженні доведено, що ефективна система педагогічного та психологічного супроводу може суттєво сприяти розвитку професійної компетентності.

Подальшого розвитку набули ключові принципи індивідуально-компетентнісної підготовки соціальних працівників, що їх було визначено на основі аналізу зарубіжного досвіду: етичні стандарти, які є основою для всього навчального процесу; культурна компетентність та безпека в професійній практиці; практична освіта як взаємне партнерство між студентом, організацією приймачем та навчальним закладом; координація між навчальними закладами та установами соціальної опіки через спеціальну комісію, що об'єднує викладачів, студентів та соціальних працівників; конструктивні відносини між «польовим педагогом» і студентом – задля ефективного навчання.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях та відсутність (наявність) академічної доброчесності. Аналіз наукових публікацій Кузьміної М.О. засвідчив їхню відповідність вимогам, що висуваються до оприлюднення результатів дослідження для присудження наукового ступеня доктора філософії. Основні наукові положення й результати дослідження викладено в 23 друківаних працях, із них: 1 стаття в науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази Web of Science; 3 статті в наукових виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази Scopus; 2 розділи монографії в зарубіжному науковому виданні (у співавторстві); 6 статей у фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз; 10 публікацій у збірниках матеріалів тез конференцій.

Наукові результати, викладені у дисертації, одержані автором самостійно та повною мірою відображають основні результати та наукову новизну дослідження. Кількість, обсяг і якість друківаних праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у дисертації, є достовірними. Достовірність забезпечена значним обсягом наукових джерел, дотичних прямо чи опосередковано до проблематики дослідження, використанням і статистичним опрацюванням матеріалів опитування (шляхом анкетування) 545 студентів Запорізьких закладів вищої освіти.

Об'єктивне оцінювання тексту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що здобувачка дотримала вимоги академічної доброчесності в повному обсязі. Дисертаційна робота є самостійною, науковою й авторською роботою, що не порушує норми законодавства про захист авторського права. Фактів порушення дисертанткою академічної доброчесності не виявлено. Наявні коректні посилання на всі використані в роботі джерела інформації.

Значення роботи для науки, практики та суспільства. Дисертаційне дослідження Кузьміної Марії Олегівни робить внесок у теоретичну базу з питань педагогічного та психологічного супроводу в процесі підготовки соціальних працівників. Воно дає покращене уявлення про те, як різні аспекти

компетентності взаємодіють між собою та як їх можна ефективно формувати через педагогічний процес.

Не викликає сумніву практичне значення дослідження. Здобувачкою розроблений та запропонований додатковий курс для майбутніх спеціалістів сфери соціальної роботи «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи», за результатами якого майбутні працівники соціальної сфери мають змогу набутися професійні компетентності, релевантні сучасному ринку праці.

В освітній діяльності Національного університету «Запорізька політехніка» використані основні положення моделі формування професійної компетентності соціального працівника (довідка № 39/79/2631-1 від 23.08.2023 р.). Результати дослідження використовують в освітньому процесі Запорізького національного університету під час викладання курсів «Вступ до спеціальності», «Теорія соціальної роботи», «Методи та організація досліджень у соціальній роботі», «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів» (довідка № 01/01 13/79 від 08.08.2023 р.) і Національного університету «Запорізька політехніка» під час викладання дисциплін «Теорія соціальної роботи», «Методика соціальних досліджень», «Соціальна робота у сфері зайнятості», «Технології професійної взаємодії та комунікації», «Технології соціальної роботи» (довідка № 39/79/2661-1 від 25.08.2023 р.).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Кузьміної Марії Олегівни, необхідно зробити деякі зауваження, які виникли в процесі рецензування роботи і вимагають окремих пояснень.

1. Гіпотеза дослідження, як зазначає дисертантка, полягає в припущенні, що розвиток професійної компетентності майбутніх випускників спеціальності 231 Соціальна робота суттєво підвищиться за умови організації ефективної системи педагогічно-психологічного супроводу студентів. Вважаємо, що по тексту роботи потрібно було б уточнити, що авторка розуміє під «педагогічно-психологічним супроводом студентів», якими є його мета, завдання, зміст психологічної складової.

2. У Змісті дисертації та самому тексті підрозділів, на наш погляд, варто було використовувати словосполучення «майбутні фахівці соціальної роботи», що відповідає заявленій темі дисертаційної роботи. Оскільки здобувачка, розглядаючи саме цю цільову групу, застосовує як синонімічні – «соціальні працівники», «майбутні випускники спеціальності 231 Соціальна робота», «майбутній соціальний працівник», «МВ спеціальності 231 Соціальна робота».

3. У Вступі в компоненті «Особистий внесок здобувача» необхідно було б зазначити авторський внесок здобувачки у 8 публікаціях, опублікованих у співавторстві.

4. Говорячи про науковий апарат, на наш погляд, доцільно було б обмежитись мах п'ятьма завданнями дослідження (с. 24), узагальнивши й укрупнивши ті з них, які стосуються його емпіричної частини, що значно б покращило сприйняття тексту дисертації.

5. У підрозділі 2.3 здобувачка зосереджувалась на розробленні організаційних умов формування професійної компетентності майбутнього випускника закладу вищої освіти на прикладі спеціальності 231 Соціальна робота. Робота б значно виграла, якщо б Марія Олегівна подала перелік визначених нею умов на початку, або наприкінці підрозділу. Це б значно полегшило сприйняття тексту та розуміння логіки викладу. Також зазначені умови могли б підсилити наукову новизну дисертаційного дослідження.

6. З метою проведення аналізу стану формування професійної компетентності майбутніх випускників дисертантка виокремила спеціальні рівні: низький, середній, високий (творчий) і розкрила їхню сутність (п. 2.2). Наприклад, здобувачка зазначас, що середній рівень відрізняється неповнотою та нестабільністю професійних знань. На нашу думку, доцільно було б чіткіше вказати критерії приналежності до того чи іншого рівня, деталізувати, коли знання вважаються повними, а коли неповними, що вважати стабільною, а що нестабільною здатністю до пізнання професійної реальності.

Висловлені зауваження є дискусійними, загалом не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не знижують його актуальності, новизни та практичної значущості.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

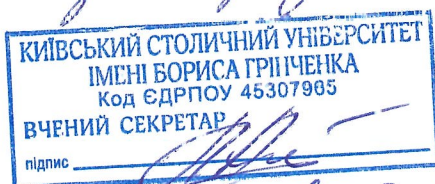
Дисертаційна робота Кузьміної Марії Олегівни на тему «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у закладі вищої освіти» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що не порушує академічної доброчесності. Одержані автором результати мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Результати дослідження повною мірою висвітлені у публікаціях дисертантки. Обсяг і якість оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». В цілому дисертаційне дослідження Кузьміної Марії Олегівни відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка, Кузьміна Марія Олегівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тетяна ЛІАХ

Підпис М. Сав
Засвідчую

Л. Анисименко

